

ผู้รับงานไปทำที่บ้าน: แรงงานชายขอบของสังคมไทย ใครกำหนด?

Homeworkers: Are They Marginalised?

รศรินทร์ เกรย์¹, อุมารณ ภัทรวานิชย์² และอภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์³
Rossarin Gray, Umaporn Pattaravanich, and Aphichat Chamratrithrong

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง 1) คุณลักษณะของการเป็นคนชายขอบตามนิยามของนักวิชาการ และนิยามของผู้รับงานไปทำที่บ้านเอง 2) กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ และ 3) บทบาทของภาครัฐที่นำผู้รับงานไปทำที่บ้านสู่สังคมแห่งความเป็นธรรมมากขึ้น โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจการรับงานไปทำที่บ้านของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และจากการสนทนากลุ่มกับผู้เย็บผ้าโหลและกลุ่มทำความสะอาดต้นกุยช่ายเขียว ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2555 จากการสำรวจพบว่า ผู้รับงานไปทำที่บ้านเป็นประชากรชายขอบเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานไทยในระบบตามนิยามของนักวิชาการในหลากหลายมิติ แต่สำหรับมุมมองของผู้รับงานไปทำที่บ้านเองจากการสนทนากลุ่มไม่ได้มองว่าตนเองเป็นคนชายขอบ เหตุผลหลักคือประโยชน์ทางด้านครอบครัว กระบวนการเข้าสู่การทำงานของกลุ่มรับงานไปทำที่บ้านเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจระดับมหภาค และระดับชุมชน ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ที่รู้จักกับคนทำงานประเภทเดียวกัน เชื่อมโยงกับผู้รับเหมาช่วง เองงานมาส่งให้ถึงบ้าน การเข้าสู่การทำงานประเภทนี้มาจากปัญหาความยากจนเป็นหลัก ไม่ได้เรียนหนังสือต่อหลังจากจบ หรือไม่จบภาคบังคับ การรับงานไปทำที่บ้านควรได้รับการส่งเสริม เพราะสถาบันครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญที่สุดสำหรับสังคมรัฐควรหาทางช่วยปกป้องพวกเขาเพื่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้มีบทบาทในการทำให้ผู้รับงานได้รับความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้นอยู่แล้ว โดยผ่านกระบวนการการจดทะเบียน การออกกฎหมายในปี 2553 คุ่มครองสิทธิประโยชน์ของผู้รับงานไปทำที่บ้าน และการขยายประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบในปี 2554

คำสำคัญ: ผู้รับงานไปทำที่บ้าน, คนชายขอบ, ความเป็นธรรมในสังคม, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, เครือข่ายทางสังคม

Abstract

The objectives of this study are to examine homeworkers in terms of: 1) their characteristics as marginal people from academic or the other perspectives and self-identification; 2) the process of marginalisation; and 3) the government's role in increasing social justice. The survey of homeworkers in 2007 by the National Statistical Office, and focus group discussions among two groups of homeworkers (workers sewing pants and cleaning green Chinese chives) carried out in March 2012, are utilized for analysis. The findings of this research show that

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

³ ศาสตราจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

homeworkers are marginal workers in several ways when compared with workers in the formal sectors based on others' definitions but they are not marginalised if self-definition is taken into account mainly due to several advantages provided by their work to their families. The marginalisation of homeworkers links the macro and local economy as at the local level, social networking plays a major role in exploiting homeworkers, which mainly results from poverty. Homeworkers need to leave school even before compulsory education ends to find jobs. Homework should however, it is argued, be promoted since the family is one of the most important institutions. Homeworkers should be protected for human development. Only recently, the government has released policies concerning equity including registration, a law of homeworker protection in 2010 and has expanded social security systems to cover workers in the informal sectors in 2011.

Keywords: *homeworkers, marginalised people, social justice, family relation, social networking.*

1. นำเรื่อง

ในบริบทการพัฒนาประเทศด้วยระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการแข่งขันทางเศรษฐกิจ สถานประกอบการใช้ระบบการเหมาช่วงออกไปผลิตนอกสถานประกอบการ เพื่อลดค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนการผลิต เพื่อให้ได้ผลกำไรสูงที่สุด (Kaplinsky & Morris, 2001) ดังนั้น แรงงานเหมาช่วงเหล่านี้ไม่ได้รับสิทธิคุ้มครองเช่นเดียวกับแรงงานในระบบขณะเดียวกัน ผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทยเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดกลุ่มแรงงานชายขอบต่างๆ (สุริชัย, 2550) รวมถึง “ผู้รับงานไปทำที่บ้าน⁴ (homeworkers)” องค์กรแรงงานระหว่างประเทศให้ความหมายของผู้รับงานไปทำที่บ้านว่า เป็นงานที่ทำโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งในบ้านของบุคคลนั้น หรือในสถานที่อื่นๆ ซึ่งบุคคลนั้นเลือกเอง ที่มีใช้สถานที่ทำงานของนายจ้างเพื่อรับค่าตอบแทน ซึ่งก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์หรือบริการตามที่นายจ้างกำหนด โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้ใดเป็นผู้จัดหาอุปกรณ์ วัสดุ หรือสิ่งของอื่นๆ ที่ใช้ในการทำงาน (ILO, 1996) การศึกษานี้ใช้คำจำกัดความเช่นเดียวกับขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ

ในประเทศไทย แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบ (ร้อยละ 62.6) หมายถึงผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง และไม่มีหลักประกันสังคมจากการทำงาน ที่เหลือร้อยละ 37.4 เป็นแรงงานในระบบ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ผู้รับงานไปทำที่บ้านเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางที่สุดกลุ่มหนึ่งในบรรดาแรงงานนอกระบบ กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบของกลุ่มคน “รับงานไปทำที่บ้าน” เกี่ยวข้องโดยตรงกับห่วงโซ่เศรษฐกิจระดับประเทศ ซึ่งเป็นคนจน มีการศึกษาน้อย มีทักษะในการทำงานน้อย ขาดอำนาจต่อรอง ไม่ได้รับสวัสดิการเท่าเทียมกับแรงงานในระบบ และส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง

อย่างไรก็ตาม การรับงานไปทำที่บ้านมีคุณลักษณะที่ขัดแย้งกันอยู่ คือมองในมุมหนึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากแรงงานที่อาจก่อให้เกิดการเจริญเติบโตที่ไม่ได้พัฒนาคุณภาพมนุษย์ (UNDP, 2003) ขณะที่ในทางตรงกันข้ามมองว่าการรับงานไปทำที่บ้านสนับสนุนการพัฒนามนุษย์ (Nussbaum, 2000) โดยงานนี้เป็นการให้เครื่องมือขยายความสามารถของสมาชิกในครอบครัว ชุมชน และรวมตัวกันก่อตั้งวิสาหกิจรายย่อย (microenterprise) หรือวิสาหกิจชุมชน (community enterprise) ซึ่งช่วยพัฒนาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวความคิดที่ว่าประชากรชายขอบมีลักษณะเป็นพลวัต สามารถทำให้คนชายขอบเข้าสู่สังคมแห่งความเป็นธรรมมากขึ้นได้ (สุริชัย, 2550)

การศึกษารับงานไปทำที่บ้านในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณลักษณะ ปัญหาต่างๆ สิทธิ และสวัสดิการของผู้รับงานไปทำที่บ้าน (วินัย, ม.ป.ป.) โดยเฉพาะผู้รับงานไปทำที่บ้านที่เป็นหญิง (มีทนา และคณะ, 2552; Namsonboon & Kusakabi, 2011) ผู้หญิงและเด็ก (อมรา และคณะ, 2547) ผลกระทบต่อวิถีทางเศรษฐกิจที่มีต่อการรับงานไปทำที่บ้าน (ศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน, 2545) แต่ยังไม่ได้เชื่อมโยงกับการเป็นคนชายขอบ และขาดมุมมองความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้เป็นคนชายขอบ นอกจากนี้ การให้นิยามของคนชายขอบเป็นนิยามโดยนักวิชาการ หรือ “คนอื่น” (สุริชัย, 2550) ขาดเสียงสะท้อนจากตัวตนของคนชายขอบเอง

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาการรับงานไปทำที่บ้านที่เกี่ยวข้องกับ (1) คุณลักษณะของการเป็นคนชายขอบตามนิยามของนักวิชาการ และนิยามของผู้รับงานไปทำที่บ้านเอง (2) กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ และ (3) บทบาทของภาครัฐที่นำผู้รับงานไปทำที่บ้านสู่สังคมแห่งความเป็นธรรมมากขึ้น โดยใช้ข้อมูลทั้งจากการสำรวจการรับงานไปทำที่บ้าน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2550 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการสำรวจ

⁴ การที่เรียกแรงงานกลุ่มนี้ว่า “ผู้รับงานไปทำที่บ้าน” เพราะส่วนใหญ่ทำงานที่บ้าน หรือบริเวณบ้าน

การสำรวจการรับงานไปทำที่บ้านครั้งนี้ใช้แผนการสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified One - Stage Sampling โดยทำการนับจดครัวเรือนทุกครัวเรือนในชุมชนอาคาร/หมู่บ้านตัวอย่างที่เลือกมาอย่างมีระบบจากทั่วประเทศ และทำการนับจดเป็นรายเดือนตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 ถึงเดือนกันยายน 2549 เพื่อหาครัวเรือนที่มีสมาชิกอายุ 15 ปีขึ้นไปรับงานมาทำที่บ้าน หลังจากนั้นทำการสัมภาษณ์สมาชิกทุกคนในครัวเรือนที่นับจดได้ทั้งหมดพร้อมกันในเดือนมกราคม 2550 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550) ได้จำนวนประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 11,528 คน

ในการศึกษานี้ศึกษาเฉพาะผู้รับงานด้วยตนเอง และผู้ช่วยผู้รับงาน จำนวนทั้งสิ้น 11,461 คน และทำการถ่วงน้ำหนักแล้ว⁵ ทั้งนี้ *ผู้รับงานด้วยตนเอง (contract workers)* หมายถึง ผู้ที่รับงานมาจากผู้ว่าจ้างและทำงานนั้นด้วยตนเอง และบางครั้งอาจส่งต่อให้ผู้อื่นทำด้วย คิดเป็นร้อยละ 85.7 ของผู้รับงานทั้งหมด และ *ผู้ช่วยผู้รับงาน (unpaid homeworkers)* หมายถึง ผู้ที่ช่วยผู้รับงานด้วยตนเองทำงาน และอยู่ในครัวเรือนเดียวกับผู้รับงานด้วย คิดเป็นร้อยละ 13.7 ของผู้รับงานทั้งหมด

บทความนี้ นอกจากต้องการวิเคราะห์แสดงภาพระดับมหภาคของการเป็นคนชายขอบแล้ว ยังมุ่งเสนอภาพระดับจุลภาค เพื่อสะท้อนเสียงของผู้รับงานไปทำที่บ้าน โดยการจัดสนทนากลุ่มกับ *ผู้เย็บผ้าโหล* ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและสิ่งทอ ที่นับว่าเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนสูงที่สุด (ดูตาราง 3) และ *กลุ่มทำความสะอาดต้นกุยช่ายเขียว* จัดเป็นกลุ่มบริการการเกษตร ซึ่งถึงแม้มีจำนวนน้อย แต่น่าจะเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางที่สุดกลุ่มหนึ่งในเชิงรายได้

2. ความเป็น “ประชากรชายขอบ” ของผู้รับงานไปทำที่บ้าน

ผู้รับงานไปทำที่บ้านมีคุณลักษณะของการเป็นประชากรชายขอบในหลายมิติ ดังคำจำกัดความที่ว่า

“...ประชากรชายขอบ ขาดอำนาจการต่อรอง ขาดการศึกษา ขาดเครื่องมือที่เข้าถึงอำนาจ และถูกกีดกันออกจากระบบการต่อรองอำนาจและการจัดสรรทรัพยากร อำนาจและความมั่งคั่งในสังคม...ตัวอย่างกลุ่มประชากรชายขอบ ได้แก่ ชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพ...แรงงานไร้ทักษะฝีมือ...” (Seymour-smith, 1986 อ้างใน สุริชัย, 2550: 20)

2.1 มิติประชากรและสังคม

จากข้อมูลเชิงปริมาณของสำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจการรับงานไปทำที่บ้านปี 2550 พบว่ากลุ่มรับงานไปทำที่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นหญิง (ร้อยละ 77) ซึ่งมีหลายบทบาท ทั้งทางด้านครอบครัว โนบบทบาทของหัวหน้าครอบครัว และภรรยา นอกจากนี้ผู้หญิงมีสัดส่วนของผู้ที่หย่า แยก หรือเป็นม่ายสูงกว่าชายเกือบ 4 เท่า อายุเฉลี่ยของทั้งหญิงและชายอยู่ในวัยทำงานประมาณ 41 ปี ซึ่งเป็นวัยที่ควรจะมีงานทำที่เหมาะสม ทั้งในด้านสิทธิประโยชน์ ค่าตอบแทน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน เพื่อก่อให้เกิดรายได้สำหรับตนเองและครอบครัว และการออมสำหรับอนาคต ส่วนใหญ่โดยเฉพาะหญิงมีการศึกษาระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า และอยู่ในเขตชนบท (ตาราง 1)

⁵ ไม่รวม ผู้รับช่วงงาน (subcontractors) หมายถึง ผู้ที่รับงานมาจากผู้ว่าจ้าง โดยที่ตนเองไม่ได้ทำงานนั้นแต่นำงานไปให้ผู้อื่นทำ หรือคิดเป็นร้อยละ 0.6 ของผู้รับงานทั้งหมด เนื่องจากกลุ่มนี้มีคุณลักษณะต่างจากสองกลุ่มแรกชัดเจน เช่น มีการศึกษา และรายได้สูงกว่ามาก ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550)

ตาราง 1 คุณลักษณะของผู้รับงานไปทำที่บ้าน ในมิติประชากรและสังคม จำแนกตามเพศ (n=11,461)

ลักษณะทางประชากร และสังคม	ร้อยละ		
	รวม	ชาย	หญิง
เพศ	100.0	23.1	76.9
อายุเฉลี่ย	41.4	41.5	41.4
หัวหน้าครัวเรือน	32.7	67.0	22.4
คู่สมรส	39.6	7.3	49.4
สถานภาพสมรส			
มีคู่	76.5	83.1	74.5
หย่า แยก ม่าย	11.4	3.5	13.8
โสด	12.1	13.4	11.8
ประถมศึกษาและต่ำกว่า	80.1	72.4	82.5
เขตชนบท	74.1	61.9	77.7

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับภาพรวมของแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ พบว่ามีคุณลักษณะทางประชากรแตกต่างจากการรับงานไปทำที่บ้าน กล่าวคือ แรงงานส่วนใหญ่เป็นชาย และมีการศึกษาสูงกว่าผู้รับงานไปทำที่บ้าน โดยเฉพาะแรงงานในระบบ ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (ตาราง 2)

ตาราง 2 คุณลักษณะของแรงงานในระบบ และนอกระบบ ในมิติประชากรและสังคม

ลักษณะทางประชากรและสังคม	รวม	ชาย	หญิง
แรงงานในระบบ			
เพศ	100.0	54.3	45.7
อายุเฉลี่ย	36.7	37.0	36.4
ประถมศึกษาและต่ำกว่า	34.3	36.1	32.2
แรงงานนอกระบบ			
เพศ	100.0	53.9	46.1
อายุเฉลี่ย	42.8	42.2	43.4
ประถมศึกษาและต่ำกว่า	65.9	63.2	69.0

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553

ส่วนใหญ่เกินกว่าครึ่งหนึ่งของงานที่รับมาทำที่บ้าน เป็นประเภทเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและสิ่งทอ โดยเฉพาะผู้หญิง เกือบร้อยละ 60 ทำงานอยู่ในหมวดนี้ ส่วนหมวดอื่นๆ ซึ่งมีจำนวนผู้รับงานรองลงมาและมีสัดส่วนเพศชายมากกว่าหญิง คือผลิตภัณฑ์จากไม้และกระดาษ และเครื่องประดับเพชรพลอย สำหรับในหมวดเกษตรกรรมมีเพียงร้อยละ 0.6 เท่านั้น (ตาราง 3)

ตาราง 3 ประเภทของงานที่รับไปทำที่บ้านที่มีจำนวนมากใน 5 อันดับแรก จำแนกตามเพศ (n=11,461)

ประเภทของงาน	รวม	ชาย	หญิง
เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและสิ่งทอ	53.9	36.3	59.3
การขายส่ง ขายปลีกฯ ของใช้ส่วนบุคคล และในครัวเรือน	11.4	10.4	11.7
ผลิตภัณฑ์จากไม้และกระดาษ	8.6	12.4	7.5
เครื่องประดับเพชรพลอย	8.1	18.3	5.0
สินค้าเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ดอกไม้ประดิษฐ์ รม ไม้กวาด ม้าลาย	5.8	4.6	6.2

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553

2.2 มิติทางเศรษฐกิจ การทำงาน รายได้ และอำนาจต่อรอง

กลุ่มรับงานไปทำที่บ้าน ใช้เวลาในการทำงานสูง เกือบร้อยละ 30 มีชั่วโมงการทำงานตั้งแต่ 9 ชั่วโมงขึ้นไป ต่อวัน ส่วนใหญ่ของชายถือว่ารายได้จากการรับงานมาทำที่บ้านเป็นอาชีพหลัก ในขณะที่ของหญิงเป็นอาชีพรอง หญิงมีหลายบทบาท ทั้งจากการรับงานมาทำที่บ้านและงานอื่น เช่น หญิงที่ทำงานในภาคเกษตรจำนวนมากรับงานมาทำที่บ้านเป็นอาชีพเสริม รวมทั้งดูแลบ้านและครอบครัวด้วย แต่รายได้เฉลี่ยต่อเดือนจากการรับงานมาทำที่บ้านของหญิงน้อยกว่าชายมากกว่า 2 เท่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะส่วนใหญ่ของชายรับงานไปทำที่บ้านเป็นอาชีพหลัก ส่วนหญิงเป็นอาชีพรองหรืออาชีพเสริม ในขณะที่คนกลางที่นำงานมาให้ผู้รับงานไปทำที่บ้านมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าผู้รับงานประมาณ 3.6 เท่า หรือโดยเฉลี่ยเดือนละ 11,893 บาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550)

เมื่อเปรียบเทียบรายได้ระหว่างการรับงานไปทำที่บ้านกับแรงงานในระบบ และแรงงานนอกระบบอื่นๆ พบว่ารายได้ของแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบอื่นๆ สูงกว่า โดยเฉพาะแรงงานในระบบมีรายได้สูงกว่า การรับงานไปทำที่บ้านเกินกว่า 3 เท่า สิ่งที่น่าสังเกตเมื่อพิจารณาตามเพศแล้ว รายได้ที่ผู้ชายรับงานไปทำที่บ้านสูงกว่ารายได้ของผู้ชายที่เป็นแรงงานนอกระบบ ขณะที่ผู้หญิงมีรายได้น้อยกว่าผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นแรงงานประเภทใด (ตาราง 4)

ตาราง 4 ชั่วโมงการทำงาน และรายได้ จำแนกตามเพศ (n=11,461)

จำนวนชั่วโมงทำงาน/รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	รวม	ชาย	หญิง
1 - 2 ชั่วโมง	2.1	2.1	2.2
3 - 4 ชั่วโมง	10.7	7.0	11.8
5 - 6 ชั่วโมง	23.3	17.4	25.0
7 - 8 ชั่วโมง	34.9	31.0	36.0
9 - 11 ชั่วโมง	17.3	21.8	16.0
12 ชั่วโมงขึ้นไป	11.8	20.8	9.1
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวนชั่วโมงทำงานเฉลี่ยต่อวัน	7.6	8.5	7.4
เป็นรายได้หลัก	45.3	73.0	37.7
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (รับงานไปทำที่บ้าน)	3,322	6,166	2,552
ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือน (แรงงานในระบบ)*	11,223	11,624	10,771
ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือน (แรงงานนอกระบบ)*	4,525	4,768	4,134

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550

*สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554

เมื่อแยกการรับงานไปทำที่บ้านจำแนกตามประเภทของงาน พบว่า งานในกลุ่มเครื่องประดับเพชรพลอย และเครื่องใช้ที่ทำด้วยหนังมีรายได้สูงกว่างานนอกระบบในภาพรวม โดยเฉพาะเพศชาย สำหรับกลุ่มเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและสิ่งทอ ถึงแม้ในภาพรวมรายได้จะน้อยกว่าแรงงานนอกระบบอื่นๆ แต่สำหรับเพศชายแล้วรายได้มากกว่า กลุ่มที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมมีรายได้ต่ำที่สุด (ตาราง 5)

ตาราง 5 รายได้เฉลี่ย จำแนกตามเพศ และประเภทของงานที่รับไปทำที่บ้าน (n=11,461)

ประเภทของงาน	รวม	ชาย	หญิง
เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและสิ่งทอ	3,322	7,466	2,721
การขายส่ง ขายปลีกฯ ของใช้ส่วนบุคคลและในครัวเรือน	2,472	4,198	2,092
ผลิตภัณฑ์จากไม้และกระดาษ	2,196	2,894	1,846
เครื่องประดับเพชรพลอย	6,171	7,454	4,306
สินค้าเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ดอกไม้ประดิษฐ์ รม ไม้กวาด กล้วย	2,055	3,809	1,815
เครื่องใช้ที่ทำด้วยหนัง	6,119	8,387	3,805
เกษตรกรรม	1,050	1,185	982

ที่มา: การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2553, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

การรับงานไปทำที่บ้านในประเทศอื่นๆ ส่วนใหญ่ไม่มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างผู้รับงานกับผู้ว่าจ้าง (Mehrotra & Biggeri, 2005) ซึ่งน่าจะเหมือนกับประเทศไทย (ไม่มีข้อถกเถียงในการสำรวจนี้) ขาดอำนาจต่อรอง อาจเนื่องมาจากส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย และประสบปัญหาความไม่ปลอดภัยในการทำงาน จากการสำรวจเดียวกันนี้ พบว่าในภาพรวมประมาณร้อยละ 85 กำหนดค่าตอบแทนโดยนายจ้าง ประมาณร้อยละ 8 กำหนดโดยผู้รับงาน และร้อยละ 2 ตกลงร่วมกัน ประมาณร้อยละ 63 ตอบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับการทำงาน โดยปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ความไม่ปลอดภัยจากการทำงาน เช่น จากสายตา ฝุ่นละออง สารเคมี ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของงานที่ทำ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีถึงร้อยละ 37 ที่ตอบว่าไม่มีปัญหา (ตาราง 6)

ตาราง 6 ร้อยละของปัญหาที่พบจากการทำงาน จำแนกตามเพศ (n=11,461)

ปัญหาที่พบ	รวม	ชาย	หญิง
ไม่ปลอดภัยจากการทำงาน	45.5	43.8	46.0
ค่าตอบแทน	34.4	33.5	34.7
งานขาดความต่อเนื่อง	28.2	31.0	27.4
ชั่วโมงทำงานมากเกินไป	11.8	11.2	12.0

หมายเหตุ: ตอบได้หลายคำตอบ

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550

ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 ได้รับวัตถุดิบจากนายจ้าง ซึ่งเป็นเหตุผลข้อหนึ่งเมื่อกล่าวถึงข้อดีของการรับงานไปทำที่บ้าน ประมาณร้อยละ 33 เคยได้รับการฝึกอบรม ส่วนใหญ่ได้รับการฝึกอบรมจากผู้รับงานด้วยกันเอง (ร้อยละ 60) รองลงมาคือจากนายจ้าง (ร้อยละ 36) การรับการฝึกอบรมเช่นนี้ไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศมากนัก

2.3 มิติด้านสวัสดิการสังคม

ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 86) ได้รับสวัสดิการจากระบบสุขภาพบัตร 30 บาท (บัตรทองในปัจจุบัน) เท่านั้น ไม่ได้รับสวัสดิการใดๆ จากนายจ้าง แต่เมื่อสอบถามว่าต้องการเข้าระบบประกันสังคมหรือไม่ ประมาณร้อยละ 70 ไม่ต้องการ (ร้อยละ 64.6 สำหรับผู้ชาย ร้อยละ 72.7 สำหรับผู้หญิง) เหตุผลส่วนใหญ่ที่ไม่ต้องการเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ มีรายได้ไม่แน่นอน หรือไม่มีเงินจ่ายสมทบ (ตาราง 7)

ข้อมูลสำรวจการรับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2550 ที่ใช้ในบทความนี้ เป็นเวลาที่รัฐยังไม่ได้ขยายประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบ ในปัจจุบันแรงงานนอกระบบสามารถเข้าสู่ระบบประกันสังคมได้ ตามมาตรา 40 ของพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ฉบับแก้ไข โดยเริ่มจ่ายเงินสมทบด้วยตนเอง โดยมีรัฐร่วมจ่ายตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2554 (สำนักงานประกันสังคม, 2555) แต่ไม่มีข้อมูลจำนวนผู้รับงานไปทำที่บ้านที่เข้าสู่ระบบประกันสังคมแล้ว

ตาราง 7 ร้อยละของเหตุผลที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในระบบประกันสังคม (n=11,461)

เหตุผลที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในระบบประกันสังคม	รวม	ชาย	หญิง
รายได้ไม่แน่นอน	40.7	40.9	40.7
ไม่มีเงินจ่ายสมทบ	36.6	31.6	38.0
ไม่มีความรู้เรื่องประกันสังคม	12.2	14.0	11.8
อื่นๆ	10.4	13.5	9.6
รวม	100.0	100.0	100.0

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550

ถึงแม้ว่าการรวมกลุ่มจะสามารถทำให้เกิดอำนาจต่อรอง แต่ประมาณร้อยละ 75.5 (ชายร้อยละ 80.7 หญิงร้อยละ 73.9) ไม่ต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กร โดยให้เหตุผลว่า ไม่มีเวลาร่วมกิจกรรม พอใจกับรายได้ที่ได้รับถึงร้อยละ 24 และไม่มี ความแตกต่างเรื่องรายได้ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกกลุ่มหรือไม่ คิดเป็นร้อยละ 19 (ตาราง 8)

ตาราง 8 ร้อยละของเหตุผลที่ไม่ต้องการเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือองค์กร จำแนกตามเพศ (n=11,461)

เหตุผลที่ไม่ต้องการเป็นสมาชิกกลุ่ม	รวม	ชาย	หญิง
ไม่มีเวลาร่วมกิจกรรม	32.5	30.3	33.3
พอใจกับรายได้ที่ได้รับ	24.2	25.8	23.6
คิดว่าไม่มีความแตกต่างเรื่องรายได้	19.4	19.2	19.4
ไม่มีความรู้เรื่องการรวมกลุ่ม	11.4	11.1	11.6
สามารถหางานเองได้สม่ำเสมอ	6.3	7.0	6.1
ไม่ทราบว่ามีกรรวมกลุ่ม	2.8	2.9	2.7
อื่นๆ	3.4	3.7	3.3
รวม	100.0	100.0	100.0

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550

ภาพรวมในระดับมหภาคพบว่า การรับงานไปทำที่บ้านในประเทศไทยมีลักษณะเป็นชายขอบตามนิยามของนักวิชาการ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานในระบบ คือ เป็นแรงงานที่ใช้ทักษะน้อย มีช่วงเวลางานนาน แต่รายได้ต่ำ มีการศึกษาน้อย ขาดอำนาจในการต่อรอง ส่วนใหญ่เป็นหญิง มีสวัสดิการเพียงอย่างเดียวคือ ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า ส่วนใหญ่ไม่ต้องการเข้าสู่ระบบประกันสังคม หรือเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กร เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานนอกระบบด้วยกัน ยังไม่เป็นที่แน่ชัด เนื่องจากการรับงานไปทำที่บ้านบางประเภทมีรายได้สูงกว่า

อย่างไรก็ตาม ยังขาดภาพเชิงลึกจากมุมมองของผู้รับงานเอง เช่น คิดว่าตนเองเป็นคนชายขอบหรือไม่ กระบวนการที่ทำให้รับงานมาทำที่บ้านเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งในส่วนต่อไปจะเป็นเรื่องราวจากการสนทนากลุ่มเย็บผ้าโพลี จัดอยู่ในภาคการผลิตประเภทสิ่งทอและเสื้อผ้า และเลือกต้นกฤษช่ายเขียว ซึ่งอยู่ในภาคบริการทางการเกษตร ถึงแม้ว่าประเภทของงานจะแตกต่างกัน แต่มีมุมมองคล้ายคลึงกันในหลายๆ ด้าน การสนทนากลุ่มได้ดำเนินการในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2555

3. ขอบค้นพบจากการสนทนากลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน

กลุ่มเย็บผ้าโพลี อยู่ในเขตอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหญิง 6 คน อายุต่ำสุด 22 ปี สูงสุด 48 ปี ส่วนใหญ่จบชั้น ป. 6 อีก 2 คนจบชั้น ป. 4 และ ม. 3 ส่วนใหญ่อยู่กับสามี มีลูก 1-4 คน มี 1 คนที่เป็นโสด อาชีพหลักคือการทำนา งานเย็บผ้าโพลีเป็นอาชีพรอง

กลุ่มเลือกต้นกฤษช่ายเขียว อยู่ในเขตชานเมือง เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ ประกอบด้วยผู้หญิง 5 คน ชาย 2 คน ผู้หญิงอายุระหว่าง 22-63 ปี การศึกษาอยู่ระหว่าง ป. 1 ถึง ม. 3 โสด 1 คน ที่เหลือเป็นผู้มีคู่ มีลูก 1-3 คน ลูกเป็นผู้ใหญ่หมดแล้ว ยกเว้น 1 คนที่ลูกยังเล็กอยู่ยังไม่เข้าเรียน ส่วนผู้ชาย 2 คน อายุ 55 ปี และ 77 ปี จบการศึกษา ป. 4 และ ป. 6 มีลูก 2 คน และ 3 คน ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วเช่นกัน งานเลือกต้นกฤษช่ายเขียวเป็นอาชีพเดียวที่ทำอยู่

3.1 กระบวนการเข้าสู่การรับงานไปทำที่บ้าน: เครือข่ายเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ส่วนตัว และคนกลาง

กลุ่มเย็บผ้าโพลี ส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ (ป. 6) แล้วไม่ได้เรียนต่อ เนื่องจากฐานะยากจน ต้องหางานทำ คนในพื้นที่ที่เคยเย็บผ้าโพลีมาก่อนได้มาชวน เริ่มต้นต้องไปฝึกหัดที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นโรงงานเล็กๆ ในการเย็บเสื้อผ้า หน้าที่แรกคือ ตัดซั้ด้ายก่อน แล้วค่อยๆ ฝึกการเดินฝีเข็ม ใช้เวลาในการฝึกหัดประมาณ 1 เดือนก็สามารถเย็บได้ ในช่วงไปหัดเย็บผ้า เมื่อ 30 ปีที่แล้ว มีรายได้เดือนละ 800 บาท เป็นค่าอาหาร ส่วนที่พัก พักกับเจ้าแม่

เจ้าแม่ (เป็นผู้เหมาช่วงที่รับงานมาจากกรุงเทพฯ อีกทอดหนึ่ง) เป็นคนเอางานมาส่งให้ถึงหมู่บ้าน เป็นผ้าที่ตัดเป็นชิ้นส่วนมาแล้ว ผู้รับงานเย็บตามแบบเท่านั้น ต่างคนต่างทำอยู่กับบ้านตัวเอง เริ่มหลังจากทำงานบ้านเสร็จและส่งลูกไปโรงเรียนกันหมดแล้ว ตั้งแต่ประมาณ 10 โมงเช้า มีเวลาพักช่วงเที่ยงกินข้าว หลังจากนั้นทำงานยาวต่อเนื่องพักอีกครั้งตอน 4 โมงเย็น เพื่อเตรียมอาหารเย็น บางคนเย็บต่ออีกจนถึงสามทุ่ม สี่ทุ่ม ดูโทรทัศน์ไปด้วย ทำให้เพลินจนลืมเวลา ดึกที่สุดบางครั้งทำกันถึงเที่ยงคืน ทำกันทุกวันไม่มีวันหยุด วันที่ไม่เย็บผ้าคือวันที่มีธุระจำเป็นต้องออกไปข้างนอก แต่ก็จะต้องรีบกลับมาทำเพิ่มเติมช่วงดึก เพื่อทำงานได้ตามนัดของเจ้าแม่ งานมีให้ทำตลอดปี ช่วงที่งานชุกมากคือ ช่วงเวลาทำนา อาจเป็นเพราะว่าคนส่วนใหญ่ไปทำงานในไร่นา ทำให้คนที่รับงานมาเย็บมีน้อยลง ช่วงนำท่วมใหญ่ปี 2554 มีงานน้อย เพราะการเดินทางมีความลำบากในการส่งของ

กลุ่มเลือกต้นกฤษช่ายเขียว การเข้าสู่การทำงานนี้ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเล่าว่า เพราะมีคนที่รู้จักหรือญาติรับมาก่อน คนที่รับมาทำครั้งแรก เดิมเป็นคนปลูกผัก มีเจ้าแม่มารับผักในสวนไปส่งตลาดปากคลองอีกทอดหนึ่ง แต่เมื่ออายุมากขึ้นจึงเลิกทำสวน เจ้าแม่คนเดิมซึ่งมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันมาก่อน เลยเอาผักกฤษช่ายเขียวที่รับมา

จากสวนคนอื่นมาส่งให้เลือก ลอก และทำให้สะอาด ไม่ให้ติดเศษดิน ล้างด้วยน้ำคลองที่ใกล้หรือติดกับบ้าน ถ้าบ้านใครอยู่ไกลจากคลองก็ต้องมานั่งใกล้คลองเพราะต้องใช้น้ำล้างทำความสะอาด เมื่อเจ้าแก่นำผักมาส่งให้ถึงหน้าบ้าน จึงชักชวนคนรู้จักและญาติมาช่วยกันทำ

ทำงานทุกวันไม่เว้นวันหยุด เจ้าแก่นจะเอาผักกวยช่ายเขียวมาทิ้งไว้หน้าบ้านตั้งแต่ตี 5 ในบางครั้งถ้าเจ้าแก่นต้องเดินทางไปรับผักที่สวนต่างจังหวัดที่อยู่ไกล เช่น ปากช่อง จะมาทิ้งไว้เที่ยงคืน แต่จะเริ่มทำการเลือกล้างผักตั้งแต่ 6 โมงเช้าของทุกวัน ถ้ามีผักมาให้ทำมากก็จะเสร็จประมาณ 6 โมงเย็น ถ้าผักที่เจ้าแก่นมาส่งไม่มากนัก ก็จะเสร็จประมาณบ่ายโมง หลังจากน้ำท่วมใหญ่ปี 2554 เจ้าแก่นจะมาส่งผักไม่มากเหมือนสมัยก่อนน้ำท่วม

3.2 การทำงานและค่าตอบแทน ขึ้นอยู่กับปริมาณที่ทำได้ และความยากง่ายของงาน

กลุ่มเย็บผ้าโหล เป็นงานเสริมของกลุ่มแม่บ้านกลุ่มนี้ เพราะอาชีพหลักคือ ทำนา และรับจ้างในไร่นา เช่น รับจ้างพ่นปุ๋ย พ่นยาฆ่าแมลง ซึ่งการรับจ้างพ่นปุ๋ยนี้มีรายได้ไร่ละ 100 บาท วันหนึ่งทำได้ 10 ไร่ ก็จะได้ค่าตอบแทน 1,000 บาทต่อวัน เมื่อถึงหน้านา กลุ่มแม่บ้านส่วนใหญ่หยุดการรับงานมาทำที่บ้าน แต่จะไปทำงานในไร่นา ซึ่งมีรายได้มากกว่าการรับเสื้อผ้ามาตัดเย็บที่บ้าน ค่าตอบแทนในการรับเสื้อผ้ามาเย็บที่บ้านนั้นขึ้นอยู่กับแบบที่เย็บ ปกติจะเป็นแบบกางเกง โดยจะได้รับผ้าที่ตัดเป็นส่วนๆ ตามแบบกางเกง แล้วมาเย็บส่วนต่างๆ นั้นให้เป็นรูปร่างของกางเกง ถ้าเป็นแบบยาก เช่น มีกระเป๋าด้านข้างขาทั้ง 2 ข้าง ได้ตัวละ 20 กว่าบาท แต่ผู้รับงานต้องซื้อจักรและด้ายเอง เดือนหนึ่งมีรายได้ประมาณ 3,000-8,000 บาท ขึ้นอยู่กับความขยัน ถ้าแบบง่ายๆ เช่น กางเกงเจจก กางเกงขาสั้นผ้าฝ้ายลายดอก ซึ่งไม่ต้องเย็บขอบเอว เพราะเจ้าแก่นจะนำไปให้คนอื่นเย็บขอบเอวต่อไป ได้ตัวละ 3 บาท วันหนึ่งอย่างน้อยได้ 30-40 ตัว ขึ้นอยู่กับการให้เวลากับการเย็บ

กลุ่มเลือกต้นกวยช่ายเขียว ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ผู้หญิงทุกคนที่มาเลือกต้นกวยช่ายเขียวไม่มีงานที่มีรายได้อื่นอีก ดังนั้น งานนี้เป็นงานหลักของตนเอง เหตุผลของการมาทำงานนี้คือจะได้มีเงินเป็นของตัวเอง แม้ว่าจะเป็นรายได้ที่ไม่มากนัก (100-200 บาทต่อวัน) แต่ส่วนใหญ่เป็นรายได้สำหรับค่าขนมของลูก ค่าของใช้ในบ้าน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก แต่สำหรับค่าน้ำค่าไฟในบ้าน สามิเป็นคนจ่าย เวลาที่ใช้ทำงานต่อวันประมาณ 5 ชั่วโมงโดยเฉลี่ย เคยทำสูงสุด 12 ชม. แต่ทำมากก็ได้มาก เพราะได้ตามน้ำหนักรที่ตนเองทำได้ คือ 1 ก.ก. ได้ 4 บาท

สำหรับผู้ชายที่มาเลือกต้นกวยช่ายเขียวก็ไม่มีงานอื่นเช่นกัน ค่าตอบแทนก็ได้เช่นเดียวกับผู้หญิงคือ ก.ก.ละ 4 บาท แต่ละวันรายได้ประมาณ 100-200 บาท เช่นกัน รายได้ที่ได้ก็ไม่ได้ให้ลูก แต่ใช้ส่วนตัว

3.3 การต่อรองค่าตอบแทนทำได้ยาก สัญญาด้วยปากเปล่า

กลุ่มเย็บผ้าโหล ส่วนใหญ่รับค่าตอบแทนหลังจากที่ทำงานเสร็จตามข้อตกลงหรือช่วงที่ส่งงาน แต่อาจรับเป็นรายสัปดาห์หรือรายเดือนก็ได้ ขึ้นอยู่กับคนเหมาช่วงที่มารับส่งของว่าสามารถให้ค่าตอบแทนได้ช่วงไหน ซึ่งในบางครั้งผู้รับงานมาทำที่บ้านต้องการเบิกเงินก้อนหนึ่งก่อนเวลาที่กำหนดเพื่อจ่ายค่าใช้จ่ายเฉพาะหน้าได้

สำหรับค่าตอบแทนนั้น นายทุนเป็นผู้กำหนดมาให้ เคยมีการต่อรองราคาขอเพิ่มขึ้นอีก 2 บาท เนื่องจากแบบที่เย็บค่อนข้างจะยาก แต่นายทุนก็ไม่ให้ ด้วยเหตุผลที่ว่าเขาก็รับมาราคาเดิมเหมือนกัน แต่ผู้รับงานสามารถเลือกจากคนเหมาช่วงคนอื่น ๆ ได้ หากคนเหมาช่วงพุดจ่าไม่ดี หรือค่าตอบแทนไม่เหมาะสม เนื่องจากมีปริมาณงานเป็นจำนวนมาก

สำหรับการจ้างงานในลักษณะนี้ ไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงสัญญาปากเปล่า เคยเกิดเหตุการณ์นายทุน (ผู้เหมาช่วง) ไม่จ่ายค่าตอบแทนก็มี แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้ ก็ต้องปล่อยไป

กลุ่มเลือกต้นกวยชายเขียว ปัจจุบันนี้ค่าตอบแทนที่ได้จากการเลือกและล้างกวยชายเขียวคือ ก.ก.ละ 4 บาท เมื่อ 2 ปีที่แล้ว ก.ก.ละ 3 บาท ดังนั้นเมื่อ 2 ปีก่อนได้บอกเถ้าแก่ว่าขอขึ้นเป็น ก.ก.ละ 4 บาท เนื่องจากราคาสินค้าขึ้นราคา รายได้ไม่พอใช้ เถ้าแก่ก็ยอมให้ขึ้นเป็น 4 บาทต่อ ก.ก. โดยไม่ได้เกี่ยงงอนอะไร ส่วนในกลุ่มอื่นที่เถ้าแก่ไปส่งให้เลือกกวยชายเขียวก็ได้ราคานี้เช่นกัน ในอนาคตยังไม่ทราบว่าขอขึ้นอีกหรือไม่ เพราะต้องดูราคาสินค้าและเห็นใจเถ้าแก่ที่ต้องเดินทางไปรับผักจากต่างจังหวัด หลังน้ำท่วมปี 2554 ต้นทุนของเถ้าแก่ก็สูงขึ้นด้วย

3.4 เปรียบเทียบกับงานในระบบ: ทำงานที่บ้านดีกว่า

กลุ่มเย็บผ้าโหล กลุ่มสนทนาให้ความเห็นว่าการทำงานมาทำที่บ้านดีกว่างานในระบบโรงงาน เพราะการรับงานมาทำที่บ้านได้อยู่กับครอบครัว รู้สึกอบอุ่น แต่การทำงานในระบบโรงงาน จะเย็บจักรยากกว่า เพราะเป็นจักรอุตสาหกรรม นอกจากนี้ การทำงานในโรงงานต้องไปทำในกรุงเทพฯ ซึ่งรู้สึกอึดอัด เพราะวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยเฉพาะสำเนียงการพูดที่แตกต่างจากคนกรุงเทพฯ และคนงานที่มาทำในโรงงานจากภาคอื่นๆ บางคนบอกว่ารู้สึกอึดอัด ไม่สามารถทำได้ อยู่ได้เพียงหนึ่งอาทิตย์ก็ต้องกลับบ้าน หญิงคนหนึ่งเคยมาทำงานเย็บผ้าที่โรงงานในกรุงเทพฯ ทำงานอยู่ได้ 1 ปีก็ต้องย้ายกลับมาเย็บผ้าโหลที่บ้าน มีผู้เย็บกางเกงโหลคนหนึ่งเล่าว่าได้เข้าสู่ระบบประกันสังคมแบบสมัครใจ โดยจ่ายเงินสมทบเดือนละ 100 บาท (มี 2 แบบให้เลือกคือ แบบแรก ผู้ประกันตนจ่ายเดือนละ 70 บาท รัฐสมทบ 30 บาท หรือแบบที่สอง ผู้ประกันตนจ่ายเดือนละ 100 บาท รัฐสมทบ 50 บาท (สำนักงานประกันสังคม, 2555))

กลุ่มเลือกต้นกวยชายเขียว ข้อดีมีความคล้ายคลึงกับกลุ่มเย็บผ้าโหล คือสามารถเอาเวลาหลังจากการทำงานเสร็จไปดูแลบ้าน ทำกับข้าว เลี้ยงลูกเล็ก หรือไปเที่ยวเดินเล่นได้ ในกรณีที่ไม่ต้องดูแลบ้านหรือผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ถ้าวันไหนไม่สบายก็หยุดหรือพักได้ นอกจากนี้ ยังคิดว่าเป็นอาชีพที่เหมาะสมสำหรับคนมีการศึกษาน้อย ผู้หญิงที่มีลูกเล็ก ผู้สูงอายุ และคนที่ไม่สบาย มีสุขภาพไม่ดี ขณะเดียวกัน การทำงานที่บ้านดีกว่าการทำงานในโรงงาน เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าเดินทาง ค่าอาหาร และค่าเสื้อผ้า

ข้อเสียเมื่อเปรียบเทียบกับงานในระบบหรืองานในโรงงานคือ สวัสดิการบางอย่างไม่ได้เท่าประกันสังคม ถึงแม้ทุกคนมีบัตรทอง นั่นคือ ผู้หญิงที่คลอดลูกแม้ว่าบัตรทองจะไม่เสียเงินค่าคลอดลูก แต่จะต้องเสียเงินเมื่อมียานอกบัญชี แต่ได้สิทธิไม่เท่าเทียมกับบัตรประกันสังคม เพราะคนมีบัตรประกันสังคมเมื่อผู้หญิงคลอดลูกจะได้รับเงินช่วยเหลือด้วย นอกจากนี้งานที่ตนเองทำอยู่ไม่มั่นคง หากเถ้าแก่ที่มาส่งผักเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต ก็จะไม่สามารถมาส่งผักให้ทำได้

3.5 เปรียบเทียบงานที่รับมาทำที่บ้านด้วยกัน

กลุ่มเย็บผ้า: ต้องมีทักษะ ลงทุนจักรเย็บผ้า และด้าย มีปัญหาสายตา และปวดเมื่อย

การเย็บกางเกงที่ทำอยู่ปัจจุบันต้องใช้ฝีมือ ต้องมีการฝึกอบรมทักษะ แต่ต้องซื้อจักรและด้ายเอง มีปัญหาด้านสายตาบ้าง เพราะต้องใช้สายตาในการ缝 เนื่องจากต้องทำงานจนถึงมืดและทำงานต่อเนื่องเป็นเวลานาน แต่พอได้นอนพัก รุงขึ้นก็เป็นปกติ หรือมีปัญหาเรื่องการนั่งนานๆ ก็มีเมื่อยล้า แต่ปัจจุบันชินแล้ว

กลุ่มเลือกต้นกฤษช่ายเขียว: ลงแรงอย่างเดียว ไม่ต้องใช้ฝีมือ แต่มีปัญหาสารเคมีตกค้างในผัก

ข้อดีคือ ลงแรงอย่างเดียว ไม่ต้องลงทุนอุปกรณ์ และไม่ต้องใช้ฝีมือมากนัก ไม่ต้องเสียเวลาในการอบรมก่อนทำงาน ข้อเสียคือ ผู้สันทนาคิดว่าค่าตอบแทนที่ได้น้อยกว่าการรับงานมาทำที่บ้านประเภทอื่น เช่น เย็บเสื้อผ้า และปัญหาเรื่องยาฆ่าแมลง ผักที่รับมาส่งให้ลูกค้าและล้างจะมียาฆ่าแมลงอยู่ด้วย ถ้ามียาหลงเหลืออยู่มาก ทำให้คนเลือกและล้างผักแพ้ โดยมีผื่นขึ้นที่มือได้ ก็ต้องไปอนามัยเพื่อขอยามาทาหรือกินในกรณีที่แพ้มาก

3.6 ความสัมพันธ์กับคู่สมรส และสมาชิกในบ้าน: ลดการพึ่งพิงสามี แบ่งเบาค่าใช้จ่ายในครอบครัว

กลุ่มเย็บผ้าโหล การได้มีโอกาสรับงานมาทำที่บ้านเป็นผลดีตรงที่ว่า ภรรยาได้ช่วยแบ่งเบาค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน ทำให้สามีเกิดความรู้สึกภูมิใจในตัวภรรยา เนื่องจากรายได้ที่เกิดจากสามีเพียงฝ่ายเดียวไม่เพียงพอ ทั้งนี้เมื่อสอบถามว่าการรับงานมาทำที่บ้านส่งผลต่อการดูแลเรื่องงานบ้านหรือไม่ แม่บ้านตอบว่าไม่ส่งผล เพราะการทำงานบ้านใช้เวลาในการทำไม่นาน เวลาที่เหลือก็สามารถมานั่งเย็บผ้าได้

กลุ่มเลือกต้นกฤษช่ายเขียว ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วบอกว่า ถ้าไม่รับงานมาทำที่บ้านหรือมีรายได้ก็จะมีปัญหากับคู่สมรส เนื่องจากการพึ่งพิงสามีโดยไม่มีรายได้จะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทในเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้านเกิดขึ้น พอมาทำงานนี้ การทะเลาะลดลง ซ้ำยังได้เงินเป็นค่าขนมให้ลูกในกรณีมีลูกเล็ก หรือมีเงินซื้อกับข้าว สิ่งของใช้ในครัวเรือน ไม่ต้องพึ่งสามีเพียงอย่างเดียว เพราะครอบครัวและสามีก็มีหนี้สินอยู่ ถือว่าเป็นการแบ่งเบาภาระด้านเศรษฐกิจครอบครัวและสามี ดูแลบ้านได้บ้าง

3.7 ผู้ชายไม่เหมาะกับการรับงานมาทำที่บ้าน: ค่านิยมชายเป็นหลักให้ครอบครัว

ทั้งสองกลุ่มให้ความเห็นคล้ายคลึงกันคือ ไม่ใช่งานของผู้ชาย สำหรับกลุ่มเย็บผ้าโหลนั้น ผู้ชายจะออกไปทำนาและรับจ้างก่อสร้าง ส่วนกลุ่มเลือกกฤษช่ายเขียวให้ความเห็นว่า หญิงหรือชายก็รับงานมาทำที่บ้านได้ แต่มีปัญหาบ้างในด้านเจตคติที่ว่า ผู้ชายเป็นเพศที่เป็นหลักให้กับครอบครัว แต่การรับงานมาทำที่บ้านเป็นงานที่ไม่มั่นคง หากไม่มีงานแล้วก็จะทำให้เศรษฐกิจครอบครัวสั่นคลอน ดังนั้น ถ้าผู้ชายรับงานมาทำที่บ้านน่าจะเป็นผู้ชายที่มีอายุหรือไม่ก็เจ็บป่วย มีโรคประจำตัว

3.8 เด็กช่วยพ่อแม่เมื่อมีเวลาว่าง

ทั้งสองกลุ่มให้ความเห็นสอดคล้องกันคือ งานเลือกกฤษช่ายเขียว เด็กก็สามารถช่วยพ่อแม่ได้เมื่อมีเวลาว่าง เพราะเป็นงานที่ไม่ต้องการทักษะหรือการฝึกอบรม สามารถทำได้เลยในวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ส่วนลักษณะงานการเย็บผ้า เด็กๆ สามารถช่วยได้ตั้งแต่การตัดซั้ด้ายและช่วยเย็บ หากต้องการช่วยพ่อแม่ ไม่คิดว่าเป็นการใช้แรงงานเด็กที่ไม่สมควร เพราะไม่ใช่งานหนัก ไม่ได้บังคับ แล้วแต่เด็ก เป็นการรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ แต่เด็กในปัจจุบันไม่ค่อยช่วยทำ เนื่องจากค่านิยมสุขสบายที่เกิดขึ้นในสังคม เด็กและวัยรุ่นเมื่อจบ ม. 3 ก็มักจะเรียนต่อ ขณะเดียวกันพ่อแม่ก็ต้องการให้ลูกได้ทำงานดีๆ ด้วย

3.9 คุณค่าของงานต่อตนเองและสังคม: ไม่ใช่เป็นคนชายขอบ

กลุ่มเย็บผ้าโหล คิดว่าสังคมไม่ได้มองพวกเขาเป็นคนชายขอบ คนรอบข้างกลับมองว่างานที่พวกเขาทำเป็นงานสบาย อยู่ในร่ม และไม่รู้สึกรู้ว่าตัวเองเป็นคนชายขอบด้วย เมื่อสอบถามต่อว่าแล้วคิดว่าใครเป็นคนชายขอบให้ความเห็นว่า พวกที่ทำงานอยู่ในโรงงานที่ไม่เป็นทางการ เช่น พวกแรงงานต่างชาติ เช่น พม่าที่ทำงานในโรงงานที่โดนนั่งคุมตลอดเวลา

กลุ่มเลือกต้นกวยช่ายเขียว สังคมหรือเพื่อนฝูงบางคนอาจมองว่า เป็นงานที่ค่าตอบแทนน้อย และมีการชักชวนให้ไปทำงานอื่น แต่ในความคิดของผู้มาสนทนาเห็นว่า งานเลือกกวยช่ายเขียวเป็นงานที่มีคุณค่าสำหรับตนเองและสังคม คุณค่าสำหรับตนเองคือ สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวทางหนึ่ง แม้ไม่มากนัก แต่ลดภาระให้กับครอบครัวได้บ้าง นอกจากนี้ งานเหล่านี้รองรับผู้มีการศึกษาน้อย คนมีอายุ และคนเจ็บป่วยได้ สำหรับคุณค่าต่อสังคมคือ ผู้ร่วมสนทนาบอกว่า เป็นขั้นตอนหนึ่งของงานบริการที่ส่งผลต่อผู้บริโภคต่อไป

จะเห็นได้ว่า มุมมองของผู้รับงานส่วนใหญ่เป็นข้อดีสำหรับตนเองและครอบครัว ถึงแม้จะมีปัญหาบ้างที่ไม่สามารถต่อรองค่าตอบแทน และปัญหาสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน แต่อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้มีความพยายามที่จะให้ผู้รับงานไปทำที่บ้านอยู่ในระบบ และมีความเป็นธรรมมากขึ้น ดังนี้

4. บทบาทของภาครัฐต่อผู้รับงานไปทำที่บ้าน

กรมการจัดหางานได้มีการจดทะเบียนรวมกลุ่มรับงานไปทำที่บ้าน เพื่อสร้างเสริมความมั่นคงในการทำงาน (กองส่งเสริมการมีงานทำ, 2555ก) และมีกองทุนกู้ยืมการรับงานไปทำที่บ้าน (กองส่งเสริมการมีงานทำ, 2555ข) แต่พบว่าจดทะเบียนกับกรมการจัดหางาน ณ เดือนพฤศจิกายน 2554 มี 496 กลุ่ม ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 6,366 คน จากทั่วประเทศ (กองส่งเสริมการมีงานทำ, 2554) แต่จากการประมาณของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี 2550 มีผู้รับงานไปทำที่บ้านจำนวน 440,251คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550)

ภาครัฐได้มีการออกพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2553 กำหนดให้ต้องมีการทำสัญญาว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้รับงานไปทำที่บ้าน มีการคุ้มครองค่าตอบแทน ตามมาตรา 16 หมวด 3 หากงานที่รับไปทำที่บ้านมีลักษณะและคุณภาพอย่างเดียวกันและปริมาณเท่ากัน ให้ผู้จ้างงานกำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้รับงานไปทำที่บ้านไม่น้อยกว่าอัตราค่าจ้างตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานตามที่คณะกรรมการกำหนด และห้ามมิให้หญิงมีครรภ์หรือเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี รับงานไปทำที่บ้าน ถ้างานนั้นจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปลอดภัย (พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2553) นอกจากนี้ ภาครัฐได้ขยายประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบตามความสมัครใจด้วยดังกล่าวแล้ว

5. สรุป

จากการศึกษาเชิงปริมาณ แสดงให้เห็นได้ว่าผู้รับงานไปทำที่บ้านเป็นแรงงานชายขอบเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานไทยในระบบ ตามนิยามของนักวิชาการในหลากหลายมิติ ทั้งในด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม และสวัสดิการ เป็นหญิงมากกว่าชาย การศึกษาน้อย รายได้ต่ำ ไม่มีอำนาจในการต่อรองค่าตอบแทน ไม่มีสัญญาการว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร มีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน แต่มีคุณลักษณะบางประการที่แตกต่างจากนิยามแรงงานชายขอบ เช่น ผู้รับงานไปทำที่บ้านไม่ใช่แรงงานไร้ฝีมือเสียทีเดียว เนื่องจากงานบางชนิดต้องมีการฝึกอบรมก่อน เช่น การเย็บเสื้อผ้า ผู้รับงานบางคนเคยทำงานในโรงงานมาก่อน และรายได้ของผู้รับงานในบางประเภทสูงกว่าแรงงานนอกระบบอื่นๆ

ผู้รับงานไปทำที่บ้านส่วนใหญ่ได้รับสวัสดิการสุขภาพ (บัตรทอง) (ทุกคนในประเทศไทยเข้าถึงบริการสุขภาพในระบบใดระบบหนึ่ง) แต่สำหรับในมุมมองของผู้รับงานไปทำที่บ้านเองจากการสนทนากลุ่ม ไม่ได้มองว่าตนเองเป็นคนชายขอบ กลุ่มเย็บผ้าโพลและเลือกผูกชายเขียวให้ความเห็นว่า การทำงานที่บ้านไม่ต้องลงทุนมากนักได้อยู่กับครอบครัว ดูแลครอบครัว แบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในบ้าน ผู้สูงอายุสามารถทำงานนี้ได้ เป็นงานที่มีคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ตลอดจนไม่ต้องโยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในเมือง ซึ่งแม้แต่เพียงสำเนียงภาษาพูดที่ไม่เหมือนกันก็จะทำให้ตนเองมีความรู้สึกต่อคุณค่าและไม่มีความสุข

กระบวนการเข้าสู่การทำงานของกลุ่มรับงานไปทำที่บ้านเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจระดับมหภาค และระดับชุมชน กลุ่มเย็บผ้าโพลและกลุ่มเลือกผูกชายเขียวใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ที่รู้จักกับคนทำงานประเภทเดียวกันเชื่อมโยงกับผู้ว่าจ้างหรือผู้รับเหมาช่วง ซึ่งไม่ทราบว่าจะงานที่ส่งมานั้นมีกี่ทอด เอาจานมาส่งให้ถึงบ้าน การเข้าสู่การทำงานประเภทนี้มาจากปัญหาความยากจนเป็นหลัก ไม่ได้เรียนหนังสือต่อหลังจากจบภาคบังคับ หรือไม่จบภาคบังคับ ต้องหางานทำ และปัจจุบันก็ยังยากจนอยู่ สอดคล้องกับการศึกษาเชิงปริมาณที่พบว่า ร้อยละ 70 ของผู้รับงานไปทำที่บ้านไม่ต้องการเข้าสู่ระบบประกันสังคม ส่วนใหญ่เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจ ไม่มีเงินส่งเข้าระบบประกันสังคม รายได้ไม่แน่นอน การแก้ไขปัญหาคนชายขอบในกรณีนี้ คือการแก้ไขปัญหาความยากจนควบคู่กันไปในตัวเอง

การรับงานไปทำที่บ้านควรจะได้รับการส่งเสริม เพราะสถาบันครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญที่สุดสำหรับสังคม รัฐควรหาทางช่วยปกป้องเพื่อการพัฒนามนุษย์ เช่น ส่งเสริมการรวมกลุ่ม สร้างเครือข่ายทางสังคม ดูแลเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน การเข้าสู่ระบบสวัสดิการสังคมที่นอกเหนือจากระบบสุขภาพ การปรับระบบสุขภาพให้ครอบคลุมเงินช่วยเหลือบุตรด้วย หรือการปรับระบบสุขภาพของประเทศทั้งสามระบบให้มีความเท่าเทียมกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้มีบทบาทในการทำให้ผู้รับงานได้รับความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้นอยู่แล้ว โดยผ่านกระบวนการจดทะเบียน การออกกฎหมายในปี 2553 ให้คุ้มครองสิทธิประโยชน์ของผู้รับงานไปทำที่บ้านในระดับหนึ่ง เช่น การคุ้มครองค่าตอบแทน และการกำหนดให้มีสัญญาจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร ขยายการประกันตนให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบด้วยตั้งแต่ปี 2554 โดยใช้ระบบสมัครใจและรัฐช่วยจ่ายเงินสมทบให้ด้วย แต่ยังไม่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองส่งเสริมการมีงานทำ. (2554). ข้อมูลกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านที่จดทะเบียนกับกรมการจัดหางาน. กรุงเทพฯ: กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. [เอกสารเผยแพร่].
- _____. (2555ก). การรับงานไปทำที่บ้าน. ค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555, จาก เว็บไซต์ <http://www.doe.go.th/vgnew/freelance/workathome.asp>
- _____. (2555ข). กองทุนเพื่อผู้รับงานไปทำที่บ้าน. ค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555, จาก เว็บไซต์ <http://www.doe.go.th/vgnew/freelance/capitalathome.asp>
- พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2553. ค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555, จาก เว็บไซต์ <http://protection.labour.go.th/doc/พรบ.ผู้รับงานไปทำที่บ้าน.pdf>
- มีทนา พานานิรัมย์, สมบุญ ยมนา, กัลยา ไทยวงษ์ และสมคิด ผลนิล. (2552). การเรียนรู้และการปรับตัวเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานสตรีที่รับงานผลิตภัณฑฺ์สิ่งทอและเครื่องแต่งกายไปทำที่บ้าน. กรุงเทพฯ: สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วินัย สุวิโรจน์. (ม.ป.ป.). บทบาทของรัฐในการส่งเสริมการรับงานไปทำที่บ้าน. กรุงเทพฯ: กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน.
- ศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน. (2545). ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อผู้รับงานไปทำที่บ้านในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.
- สำนักงานประกันสังคม. (2555). ผู้ประกันตนมาตรา 40 อัตราการจ่ายเงินสมทบ/สิทธิประโยชน์และเงื่อนไขการเกิดสิทธิ. ค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2555, จาก เว็บไซต์ <http://www.sso.go.th/wpr/content.jsp?lang=th&cat=622&id=1726>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550). รายงานการสำรวจการรับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2550. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- _____. (2554). การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ. ศ. 2554. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2550). คนชายขอบ จากความคิดสู่ความจริง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์, นภัส ศิริสัมพันธ์ กอร์ดอน, นฤมล อรุโณทัย, นิตยา กัทสิทธิ์พันธ์ุ, รัตนา จารุเบญจ และคนอื่นๆ. (2547). การกระจายงานนอกแหล่งผลิต: งานจ้างเหมาที่รับไปทำที่บ้านโดยผู้หญิงและเด็ก. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Carr, M., Chen, M. & Tate, J. (2000). Globalization and homebased workers. *Feminist Economics*, 6(3), 123 - 142.
- International Labor Office (ILO). (1996). *Convention on Home Work No. 177*. Geneva: International Labor Office.
- Kaplinsky, R. & Morris, M. (2001). *A handbook for value chain research (Mimeo)*. Institute of Development Studies, University of Sussex; School of Development Studies, University of Natal. Retrieved from Website <http://www.srp-guinee.org/download/valuechain-handbook.pdf>
- Mehrotra, S. & Biggeri, M. (2005). Can industrial outwork enhance homeworkers' capabilities? Evidence from cluster in South Asia. *World Development*, 33(10), 1735 - 1757.
- Namsonboon, B. & Kusakabi, K. (2011). Social Protection for women homeworkers: a case of healthcare services in Thailand. *The International Journal of Sociology and Social Policy*, 31(1/2), 123 - 136.
- Nussbaum, M. (2000). *Women and human development. The capabilities approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seymour-smith, C. (1986). *Dictionary of Anthropology*. London: Macmillan Press.
- United Nations Development Program (UNDP). (2003). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press.